

УДК 332.01.009.12(477)

В.Я. ШВЕЦЬ, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри Державного ВНЗ «Національний гірничий університет»

М.І. ІВАНОВА, кандидат економічних наук, доцент
Державного ВНЗ «Національний гірничий університет»

ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Конкурентоспроможність регіонів є складовою загальної конкурентоспроможності країни. Удосконалення методики оцінювання конкурентоспроможності полегшує процедуру порівняння регіонів, пошуку «вузьких місць» та формування стратегії підвищення конкурентного статусу усієї держави. При формуванні заходів щодо підвищення конкурентоспроможності необхідно враховувати результати кластерного аналізу, фактори та умови ефективного управління конкурентоспроможністю, використовуючи при цьому сучасні методи оцінки.

Ключові слова: конкурентоспроможність, країна, регіон, кластери, рівень життя, ефективність використання ресурсів, інвестиційна активність і привабливість.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації економіки рівень конкурентоспроможності країни є інструментом, за допомогою якого існує можливість об'єктивного оцінювання відносно сильних та слабких сторін національної економіки порівняно з іншими країнами. Результати також допомагають провести аналіз пріоритетного впровадження тих чи інших реформ та виявити приклади успішного досвіду та практики. Проводячи детальний аналіз результатів, державні органи і дослідні центри можуть окреслити ті сфери розвитку економічного життя країни, що потребують покращання, а також визначити приклади впровадження успішного досвіду в певних сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях вітчизняних та закордонних науковців О. Амоші, В. Александрової, Ю. Бажала, О. Болховітінової, З. Борисенко, В. Гейця, А. Даниленка, Б. Кваснюка, С. Кіреєва, В. Андрєєва, Л. Ушвицького, Д. Сепик, Л. Шеховцева, Ю. Брунецкене обґрунтовано, що саме в межах розв'язання проблеми конкуренто-

спроможності регіонів в умовах глобалізації вирішується проблема сталого розвитку України. Однак подальшого уточнення потребують саме методи оцінки конкурентоспроможності регіонів.

Мета роботи полягає у дослідженні теоретичних засад формування конкурентоспроможності регіонів та наведенні практичних рекомендацій щодо оцінки рівня конкурентоспроможності регіонів як основної складової конкурентоспроможності країни.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність країни необхідно розглядати не відокремлено, а в системі взаємозалежних понять «країна – регіон – підприємство – продукція» [2, с. 116] (рис. 1).

Конкурентоспроможність регіону як основна складова конкурентоспроможності країни розглядається як економічна категорія, що характеризує здатність території забезпечувати високий рівень життя населення й доходу власникам капіталу, а також ефективно використовувати наявний у регіоні економічний потенціал при виробництві товарів і послуг.

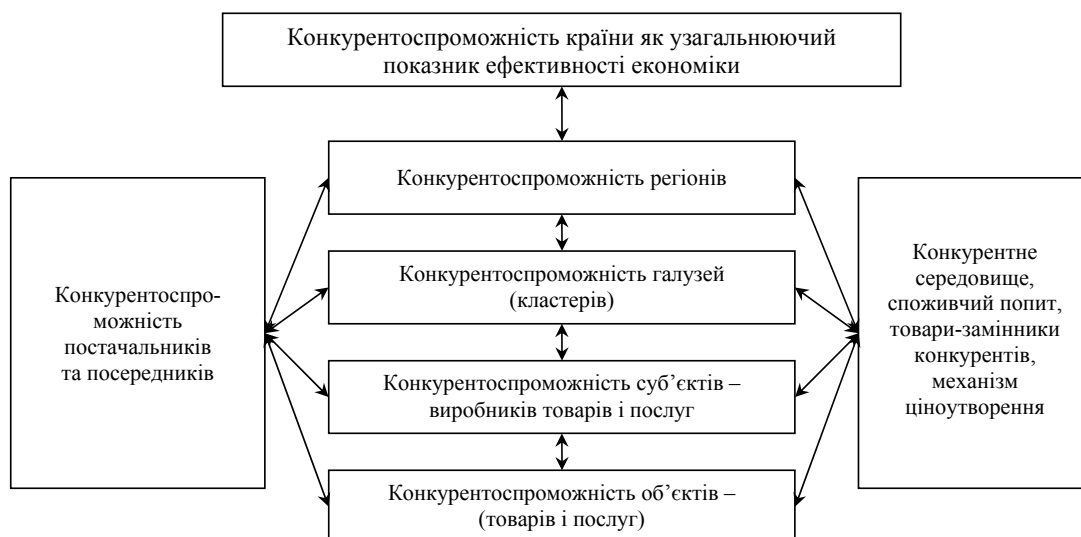

Рис. 1. Формування конкурентоспроможності країни

На наш погляд, доцільно виділяти три складові конкурентоспроможності регіону: високий життєвий рівень населення (конкурентоспроможність на ринку праці), ефективність функціонування господарського механізму регіону (конкурентоспроможність на ринку товарів і послуг) і його інвестиційна привабливість (конкурентоспроможність на ринку капіталу) [5] (рис. 2).

Наявність чи виявлення потенційно можливих конкурентоспроможних кластерів у певному регіоні та ефективне управління ними є основними напрямками забезпечення конкурентоспроможності регіону. При цьому необхідно сис-

тематизувати основні принципи формування кластерів, що включають принципи ресурсної забезпеченості, організаційні принципи, системні принципи, стратегічні принципи й принципи, що забезпечують державно-приватне партнерство, що дозволяє розробити концепцію й схему співробітництва елементів кластера, сформувати між ними стійкі відносини, забезпечити фінансування й залучення інвестицій (рис. 3).

Основні фактори конкурентоспроможності регіону наведено на рис. 4. Так, ефективність використання факторів конкурентоспроможності регіонів залежить від наявності й рівня взаємодії регіональ-

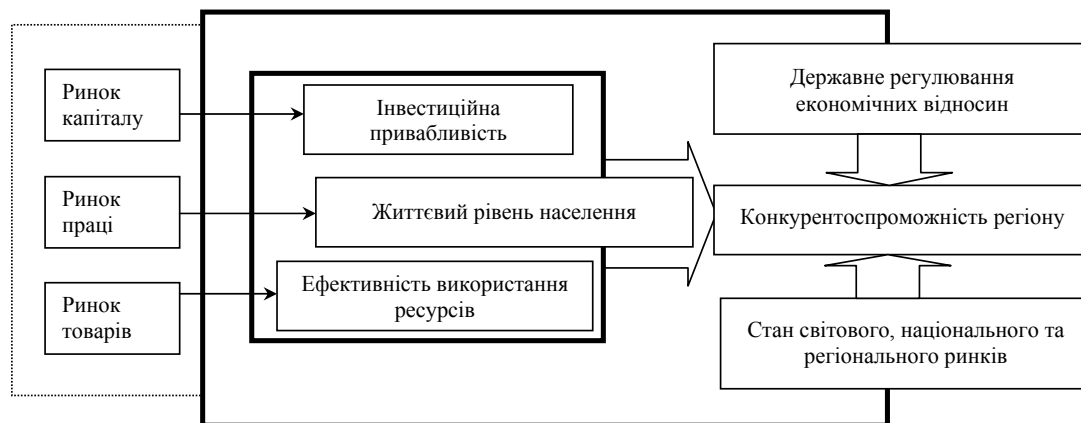

Рис. 2. Складові конкурентоспроможності регіону

Рис. 3. Класифікація принципів формування кластерів

Рис. 4. Фактори конкурентоспроможності регіону

них інститутів, що сприяють підвищенню темпів економічного розвитку.

Своєчасна та об'єктивна оцінка конкурентоспроможності регіонів необхідна для виявлення слабких та сильних сторін діяльності держави, формування позитивного іміджу та найважливіших напрямів підвищення конкурентоспроможності регіонів, які зводяться до життєзабезпечення, залучення інвестицій, збереження й розвитку виробничих потужностей, використання інформаційних технологій, підвищення рівня кваліфікації робочої сили, удосконалення законодавчої бази тощо.

Формування умов конкурентного розвитку регіону та країни в цілому – один з основних регіональних і національних пріоритетів будь-якої країни, найважливіша функція державного регулювання економіки. Найважливіші умови, що забезпечують ефективність управління конкурентоспроможністю регіонів, наведено у табл. 1.

Сучасні вчені-економісти застосовують різні підходи до оцінювання конкурентоспроможності. Загальну характеристику основних методів наведено у табл. 2 [1, с. 52].

Таблиця 1

Умови ефективного управління конкурентоспроможністю регіонів

Рівень впливу	Напрямок	Завдання
Національний	Загальна економічна політика держави	Перехід від малоефективного вирівнювання економічного розвитку регіонів до створення умов, що стимулюють суб'єктів господарювання до мобілізації доступних ресурсів для підвищення конкурентоспроможності
Регіональний	Визначення потенційно можливих кластерів	Забезпечення ефективного співробітництва між політичною, законодавчою, економічною, соціальною, екологічною та культурною системами й стратегіями розвитку
Підприємства	Модель просторової організації регіональної соціально-економічної системи	Забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, розташованих на території регіону

Таблиця 2

Класифікація методик оцінки конкурентоспроможності регіону

Укрупнене групування методик	Детальні методики оцінки конкурентоспроможності	
	Умови застосування	Індекс конкурентоспроможності
Оцінка загальної конкурентоспроможності країни або регіону		
1. Оцінка конкурентоспроможності міжнародного рівня	Показники конкурентоспроможності Світового банку	– Індекси зростання підприємництва й світової конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму; – Всесвітній індекс конкурентоспроможності IMD
2. Оцінка конкурентоспроможності на рівні країни або регіону	Показники конкурентоспроможності Великобританії	– Європейський індекс конкурентоспроможності; – Індекс конкурентоспроможності Великобританії
Оцінка часткової конкурентоспроможності країни або регіону		
3. Оцінка конкурентоспроможності секторів економіки	Модель «національного діаманта» М. Портера	– Всесвітній індекс досяжності капіталу Інституту Milken; – Показник європейської конвергенції банку Дека; – Науковий, технологічний і промисловий рейтинг EPVO
4. Оцінка за показниками конкурентоспроможності	Показники, що характеризують цінову й нецінову конкуренцію	– Індекс привабливості регіонів Price Water House Coopers; – Індекс розвитку економіки, обґрунтованої знаннями;

Укрупнене групування методик	Детальні методики оцінки конкурентоспроможності	
	Умови застосування	Індекс конкурентоспроможності
5. Оцінка впливу економічної політики на конкурентоспроможність	Дослідження економічних свобод країн Freedom House	– Індекс економічної свободи «Heritage Foundation»; – Індекс всесвітньої економічної свободи Інституту Fraser; – Прозорий міжнародний індекс сприйняття корупції

Достатню наочність має методика оцінки конкурентоспроможності регіону, яка базується на розрахунках групових індексів конкурентоспроможності підприємств базових галузей, розташованих на території регіону, з урахуванням якісних і економічних параметрів, а також узагальнюючих показників конкурентоспроможності продукції, підприємств і регіону в цілому. Методика включає дві групи критеріїв оцінки конкурентоспроможності: умови для виникнення й розвитку бізнесу (для господарюючих суб'єктів – юридичних осіб) і умови життя в регіоні (для індивідів – фізичних осіб). Алгоритм оцінки й аналізу конкурентоспроможності регіо-

ну із застосуванням цієї методики наведено на рис. 5.

По-перше, оцінка конкурентоспроможності регіонів повинна базуватися на системі різнопланових показників, що всебічно відображають конкурентні переваги регіону, поєднаних у загальний підсумковий індекс конкурентоспроможності шляхом ранжування й експертних оцінок. Другим етапом є виділення ключових показників конкурентоспроможності (якості й ціни продукції, інвестиційної привабливості й рівня життя населення), їх об'єднання за характером впливу на конкурентоспроможність і розрахунок комплексного індексу. Останнім кроком

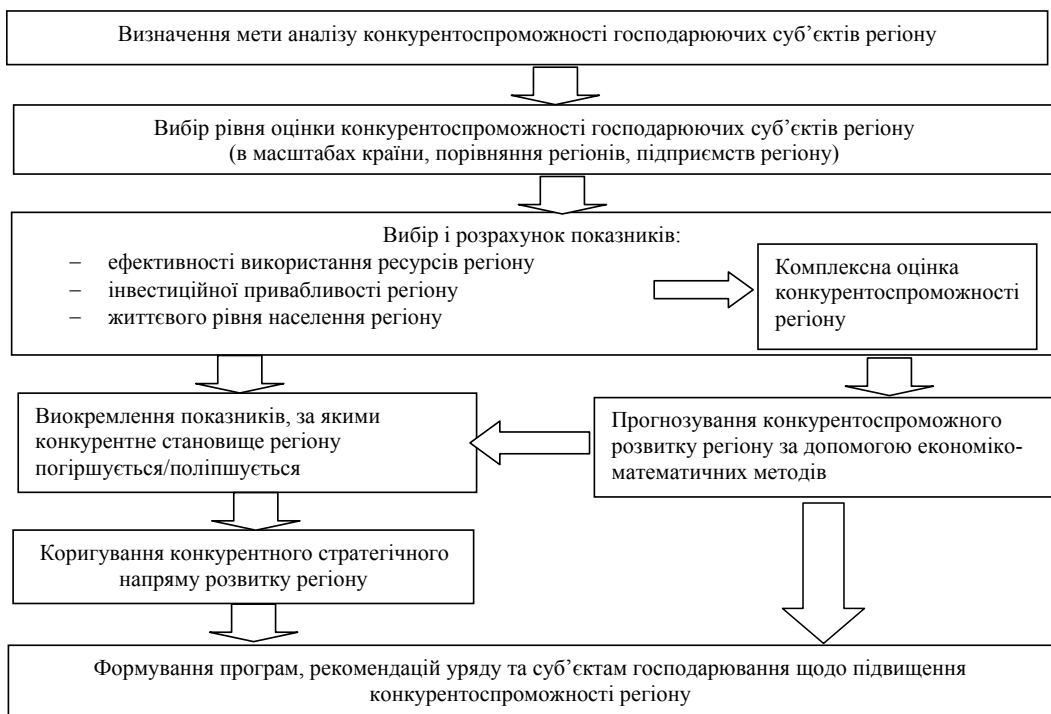

Рис. 5. Алгоритм оцінки й аналізу конкурентоспроможності регіону

є виявлення характерних позицій регіонів залежно від їх положення в матрицях оцінки за характерними для конкурентоспроможності показниками.

Інтегральний рівень конкурентоспроможності регіону є відносним показником, що не залежить від розмірів території або кількості населення регіону та розраховується за формулою середньої геометричної [3, с. 68; 5]:

$$Kp_i = \sqrt[3]{Kin_i \times Kpж_i \times Kpе_i}, \quad (1)$$

де Kp_i – інтегральний рівень конкурентоспроможності регіону;

Kin_i – індекс інвестиційної привабливості;

$Kpж_i$ – індекс рівня життя населення;

$Kpе_i$ – індекс ефективності використання ресурсів.

Запропонована методика комплексної оцінки конкурентоспроможності регіону заснована на методі позиціонування в координатах складових конкурентоспроможності регіону, яка дозволяє без об'єднання різнопланових показників в один комплексний зіставити позиції регіонів і оцінити їх конкурентні переваги [5] (табл. 3). При цьому кожен з параметрів конкурентоспроможності може набути одного з двох станів – зростання (1) чи скорочення або збереження минулого рівня (0).

Графічне зображення запропонованої методики оцінки конкурентоспроможності регіону наведено на рис. 6.

Всесвітній економічний форум пропонує використання індексу глобальної конкурентоспроможності (ІГК), який був розроблений для оцінки потенціалу зростання країн у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Складники конкурентоспроможності, згруповані у 12 складових: державні та приватні організації, інфраструктура, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я та початкова освіта, вища освіта та професійна підготовка, ефективність ринку праці, рівень розвитку інституцій фінансового ринку, рівень технологічного розвитку, масштаби ринку, рівень розвитку бізнесових структур та впровадження інноваційних технологій.

У 2011 р. ІГК Дніпропетровської області майже збігався з ІГК України (рис. 7), при цьому спостерігається перехід з факторно-орієнтованої стадії до стадії, орієнтованої на ефективність. Дніпропетровська область має ряд конкурентних переваг порівняно з іншими областями. За першим субіндексом конкурентоспроможності «базові вимоги» Дніпропетровська область посідає четверте місце у регіональному рейтингу. З інших двох субіндексів «фактори підвищення ефективності» та «фактори інновацій та розвитку бізнесу», відповідно, вона посідає другу позицію [4, с. 151–152].

Планування соціально-економічного розвитку регіону щодо підвищення його конкурентоспроможності має базувати-

Таблиця 3

Інтегральна оцінка параметрів конкурентоспроможності регіону

Номер ситуації	Параметри конкурентоспроможності регіону			Характеристика конкурентоспроможності регіону
	Рівень життя	Ефективність використання ресурсів	Інвестиційна активність і привабливість	
1	0	0	0	Криза
2	0	0	1	Потенційні території
3	0	1	0	Експлуатовані території
4	0	1	1	Незбалансований ефективний розвиток
5	1	0	0	Життя за рахунок інших
6	1	0	1	Життя й розвиток за рахунок інших
7	1	1	0	Зупинений розвиток, або турбота про сьогоднішній день
8	1	1	1	Високоефективний збалансований розвиток

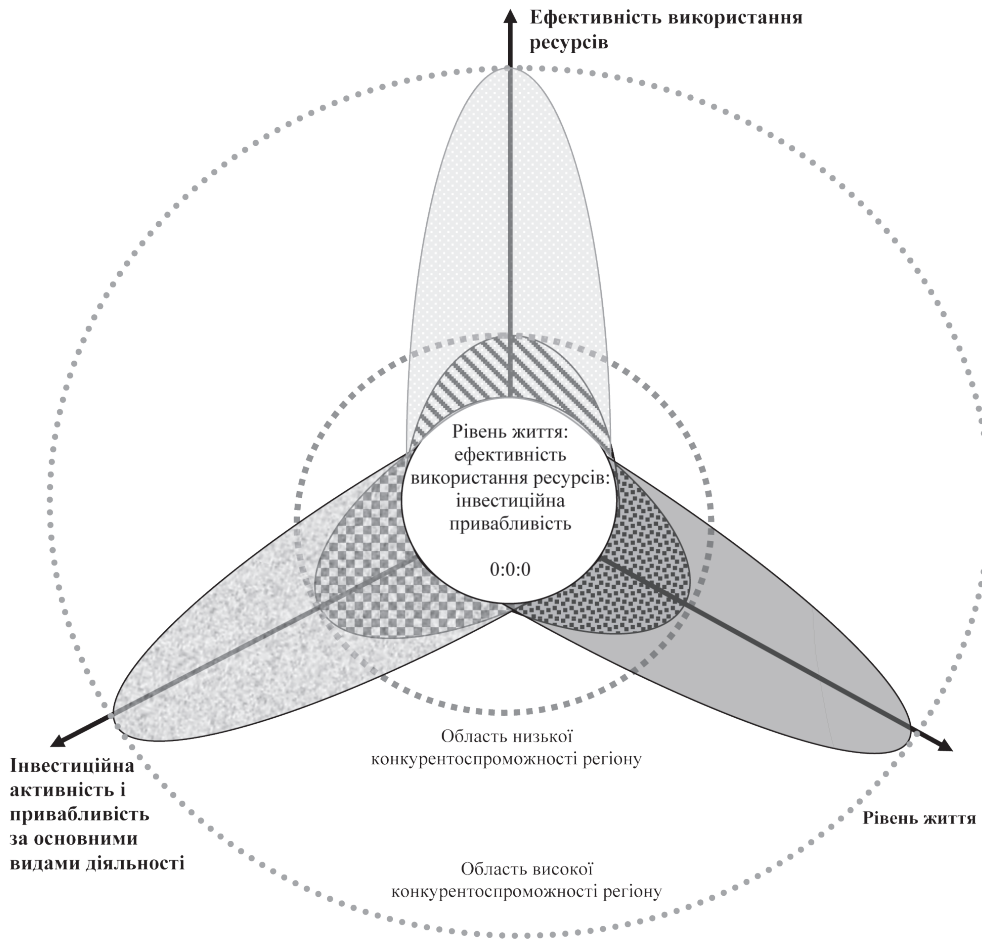

Рис. 6. Графічний метод оцінки конкурентоспроможності регіону

Рис. 7. Індекс глобальної конкурентоспроможності Дніпропетровської області порівняно з Україною

ся на синтезі сценарного і програмно-цільового підходів. Цей підхід складається із сукупності організаційних структур, форм і економічних методів регулювання й координації процесів, що забезпечують підвищення продуктивності регіону, активізацію інноваційної діяльності й технологічної спеціалізації та підвищення його інвестиційної привабливості.

Висновки й перспективи подальшого розвитку. Підбиваючи підсумки, відмітимо, що оцінка конкурентоспроможності регіону дозволяє виявити «вузькі місця» та прийняти рішення, спрямовані на підвищення рейтингу держави, збільшити її інвестиційну та інноваційну привабливість, зорієнтувати економіку на експорт та поширити інтеграційні процеси.

Список використаної літератури

1. Брунетскене Ю. Проблемы оценки конкурентоспособности регионов / Ю. Брунетскене, Ж. Симанавичене, М. Дапкус // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. – 2008. – № 4(13). – С. 48–59.

2. Богомолова И.П. Анализ формирования категории конкурентоспособности как фактора рыночного превосходства экономических объектов / И.П. Богомолова, Е.В. Хохлов // *Маркетинг в России и за рубежом*. – 2005. – № 1 (45). – С. 113–119.

3. Горисов С.П. Методические подходы к определению уровня конкурентоспособности региона с использованием частных показателей и матриц попарных сравнений / С.П. Горисов // *Вестник ВГУ, Серия Экономика и управление*. – 2004. – № 2. – С. 65–73.

4. Иванова М.І. Технологічні інновації як складова конкурентоспроможності / М.І. Иванова // *Інновації та трансфер технологій: від ідеї до прибутку: II міжн. наук.-практ. конф.*, 2011 р.: тези допов. – Дніпропетровськ, 2011. – С. 151–152.

5. Ушвицкий Л. И. Конкурентоспособность региона как новая реалья: сущность, методы оценки, современное состояние / Л.И. Ушвицкий, В.Н. Парахина // *Сборник научных трудов СевКавГТУ*. – 2005. – № 1. – (Серия «Экономика»). – Режим доступа: <http://www.ncstu.ru>

Конкурентоспособность регионов является составляющей общей конкурентоспособности страны. Совершенствование методик оценки конкурентоспособности облегчает процедуру сравнения регионов, поиска «узких мест» и формирования стратегии повышения конкурентного статуса всего государства. При формировании мероприятий по повышению конкурентоспособности необходимо учитывать результаты кластерного анализа, факторы и условия эффективного управления конкурентоспособностью, используя при этом современные методы оценки.

Ключевые слова: конкурентоспособность, страна, регион, кластеры, уровень жизни, эффективность использования ресурсов, инвестиционная активность и привлекательность.

A competitiveness of regions is the constituent of general competitiveness of country. The improvement of methodology of evaluation of competitiveness facilitates procedure of comparison of regions search of «bottlenecks» and forming of strategy of increase of competition status of all state. At forming of measures in relation to the increase of competitiveness it is necessary to take into account the results of cluster analysis factors and terms of effective management competitiveness, using the modern methods of estimation here.

Key words: competitiveness, country, region, clusters, standard of living, efficiency of the use of resources, investment activity and attractiveness.

Надійшло до редакції 1.10.2012.